

DOI: 10.26565/2786-5312-2023-97-05

УДК 811.581

Піхтовнікова Л. С.

доктор філологічних наук, професор

професор кафедри романо-германської філології ХНУ імені В.Н. Каразіна;

професор кафедри східних мов та міжкультурної комунікації ХНУ імені В.Н. Каразіна;

e-mail: lpichtov@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-0653>;

GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=de&authuser=3&;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Lidiya_Pichtownikowa

Кобалія М. Д.

студентка

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

e-mail: mariam04012000@gmail.com

Функціонування архаїзмів у китайськомовному художньому дискурсі

У статті досліджено особливості використання архаїзмів на матеріалі історичних романів китайських письменників. У цілому розглядається застаріла лексика, яка включає архаїзми, історизми, чен'юї та веньянізми. Стисло розглянуто поняття «дискурс» та «текст», також уточнено поняття «художній дискурс», китайськомовний художній історичний дискурс. Наведено класифікацію архаїзмів, виділено такі групи архаїзмів: лексичні архаїзми, лексико-фонетичні архаїзми, семантичні архаїзми. Розглянуто граматичні конструкції та фразеологізми «чен'юї», що також виконують стилістичну функцію завдяки архаїчним лексичним частинам та застарілій граматиці. Освітлено джерела утворення архаїчної лексики та її трактування у китайській філології. Під час аналізу прикладів із китайськомовних історичних творів продемонстровано функціонування виокремлених груп архаїзмів, тобто реалізацію стилістичної функції архаїзмів – посилення зв'язку з епохою, додавання забарвлення мові, оцінної тональності, емоційного ставлення до персонажів твору. Архаїзми як стилістичне явище слугують інструментом в руках письменника для більш точної деталізації певної епохи. У результаті аналізу встановлено, що архаїчна лексика відіграє важливу роль у створенні художніх творів, особливо, коли мова йде про написання історичних романів. Зазначено, що архаїзми стають такими через прогрес суспільства, з плином часу переходять до пасивного словника мови, а також набувають нові функції в окремих типах сучасного дискурсу. Встановлено, що архаїчна лексика відіграє важливу роль в китайській художній літературі, виконує суттєво важливі функції в дискурсі, збагачує образну оцінку описаних в творах реалій, презентує історичну епоху. В перспективах подальших досліджень зазначено про необхідність і доцільність вивчення ролі застарілих слів та їх прагматичних функцій у сучасній китайській публіцистиці, політичному та офіційно-діловому дискурсах, а також у китайських історичних серіалах.

Ключові слова: *архаїзм, веньянізм, дискурс, історизм, історичний, стилістика, текст, художній, чен'юї, функція.*

1. ВСТУП

Китайська мова, як і будь-яка інша, є відображенням історії народу, його мислення. Історія китайської мови сягає XIV століття до н. е., яке пов'язано з появою написів на ворожильних черепаших панцирах та кістках тварин. Ці написи є першими писемними доказами існування китайської мови. Багато науковців досліджують кожний аспект цієї мови саме через її стародавнє походження. Але люди мистецтва теж не залишаються осторонь. Вони пишуть та знімають фільми про давнину, в яких має вживатися лексика, зокрема архаїчна лексика, що створила б певну атмосферу минулого. Дослідження та вивчення архаїчної лексики є ключем для розуміння минулого не тільки певної країни, а й усього світу.

Архаїчна або застаріла лексика включає архаїзми, історизми та веньянізми. Виникають ці слова тільки через прогрес та появу нових явищ та понять. Завдяки цьому процесу сучасність витісняє слова, які позначають те, що належало минулому. Але архаїчна лексика, а саме архаїзми та історизми, не зникають назавжди. Вони переходять або до пасивного словника мови, або навіть до активного словника – перетворюються на частину сучасної мови та мають певні функції, які вони виконують у текстах історичної тематики [4].

Дослідження архаїчної лексики – процес, який почався дуже давно. Кожна знайдена пам'ятка давнини поповнює великий словник архаїчної лексики. Попри те, що люди почали вивчати минуле багато років тому, ці дослідження ніколи не зупиняться, адже давнина все ще ховає багато секретів, до яких допитливі уми вчених ще не дійшли. Отже, актуальність нашого дослідження визначається потребою та важливістю опису функцій архаїзмів та їхнім частим вживанням у китайському художньому дискурсі китайськими авторами історичних романів.

Об'єктом дослідження є архаїчна лексика у китайськомовних художніх текстах. Предметом дослідження є лексико-граматичні особливості функціонування архаїзмів у китайському художньому дискурсі у стилістичному аспекті. Метою статті є встановлення лексико-граматичних властивостей і функцій застарілих слів у китайському художньому дискурсі. Завданнями роботи є виявлення ролі архаїзмів у китайській художній літературі, зокрема в історичних романах, характеристика і класифікація архаїзмів за їх функціями в художньому дискурсі та стильова систематизація архаїчних слів і виразів.

Архаїчна лексика властива усім стилям мовлення, але у нашій роботі ми розглянули використання архаїзмів саме в історичних романах, тобто дослідження стосується безпосередньо художнього стилю. Матеріалом дослідження стали історичні романи китайських письменників: Су Туна

«Останній імператор» (苏童 «我的帝王生涯»); Лю Чженьюня «Діти стадної епохи» (刘震云 «吃瓜时代的儿女们»); Цзен Пу «Квіти в морі зла» (曾樸 «孽海花») [6; 7; 8].

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Класичне використання терміну «дискурс» означає будь-які форми мовленнєвої взаємодії між людьми. І. А. Бехта описує дискурс як явище динамічне, що включає в себе сукупність процесів, які формують мовленнєве повідомлення [1; 2], а текст виступає як упорядкована структурно-змістова єдність, яка об'єднана різними типами лексичного, логічного, лексико-граматичного зв'язку [3].

Художній дискурс формується за допомогою художнього тексту, який є одним із компонентів художньої комунікації, що відображає певну художню реальність, яка формується дискурсами автора і читача. Художній дискурс – це підпорядкований естетичній комунікації дискурс автора-мовця та персонажів.

Китайськомовний художній історичний дискурс містить велику кількість архаїчної лексики, яку автор використовує для створення особливого настрою у романі. Аналіз текстів історичних романів засвідчує, як сильно відрізняється сучасна лексика від тієї, що вживається письменниками у романі. Твори містять у собі слова, що описують предмети та явища, які вже давно зникли або були замінені сучасним еквівалентом. Уся застаріла лексика роману належить до епохи, що вже минула та до побуту людей, що вже змінився. В художньому дискурсі письменники використовують архаїчну лексику задля створення історичного колориту твору. Наприклад: 兜鍪 *dǒu móu* – шолом, який використовували воїни у Стародавньому Китаї; 衙门 *yá mén* – державна установа у Стародавньому Китаї; 戟 敲 *jǐ qiāo* – стародавня зброя, яка мала вигляд пики на довгій дерев'яній палиці (цзі).

Архаїзми китайської мови поділяються на декілька груп. Перша група – лексичні архаїзми. Це слова, які повністю вийшли із активного словникового запасу, а в сучасній китайській мові є синонімом, структура якого не має нічого спільного із архаїзмом, наприклад: 须臾 – 刹那 – 'мить'; 格致 – 科学 – 'наука' [5]. Другу групу становлять лексико-фонетичні архаїзми, які утворюються через певні зміни будь-яких звуків у слові. Мається на увазі, що через ці зміни з'являються варіанти вимови слова, один із яких сприймається застарілим. Застарілий варіант не вживається та іноді є навіть незрозумілим для носіїв мови, наприклад: 教诲 (кит. трад. 教誨) – 教训 – 'повчання, повчати'; 迎迓 – 迎接 – 'зустрічати' [5]. Третя група – семантичні архаїзми, тобто слова, перше значення яких втрачається, але в сучасній мові з'являється інше – нове значення. Наприклад: 兵 – 'солдат' (нове значення), 'зброя' (старе значення).

Такі китайські фразеологізми, як чен'юї, часто складаються із чотирьох ієрогліфів та повністю побудовані за правилами веньяню, тому містять у собі і лексичні, і граматичні архаїзми. Китайці дуже часто їх використовують, адже вони надають мовленню самобутніх рис та особливостей.

Граматичні конструкції та фразеологізми (чен'юї) виконують стилістичну функцію. Чен'юї у китайській мові утворилися у давньокитайський та середньокитайський періоди. Вони повністю складаються з архаїчних частин та базуються на застарілій граматиці. Розглянемо приклади чен'юї.

(1) 回到沁汗之后, 是在沁汗县继续寻找漏网之鱼, 还是干脆转移阵地, 到相邻的四个县去寻找?

Huí dào qìn hàn zhīhòu, shì zài qìn hàn xiàn jìxù xúnzhǎo lòuwǎng zhī yú, hái shì gāncuì zhuǎnyí zhèndì, dào xiāng lín de sì gè xiàn qù xúnzhǎo?

Чи слід мені з поверненням у Циньхань продовжувати шукати рибу, що вислизнула з сітки в окрузі Циньхань, чи просто переїхати до чотирьох сусідніх округів?

Цей фрагмент містить чен'юї 漏网之鱼 *lòuwǎng zhī yú*, який вперше був використаний ще до нашої ери Сима Цянем – китайським істориком та письменником, дослівно він означає «риба, що вислизнула із сітки». Історія цього чен'юя така: Одного разу Цзінь Сянгон розгромив державу Цінь і захопив у полон цинських генералів Мен Мінші, Бай Ібін і Сіцишу, але послухав наставлення своєї матері та відпустив їх. Однак генерал Сянь Чжень і начальник Ян були незгодні та негайно повели війська до погоні. Та генералам вдалося вибігти на берег Хуанхе, стрибнути в рибальський човен і врятуватися. З тих пір злодіїв, які змогли втекти від покарання, іменують «рибою, що вислизнула із сітки».

(2) 有钱人装作没钱人, 只是怕打草惊蛇, 牛小丽在路上怀疑要了。

Yǒu qián rén zhuāng zuò méi qián rén, zhǐshì pà dǎcǎojīngshé, niúxiǎoli zài lùshàng huáiyí yào le.

Люди при грошах вдавали з себе бідних тільки тому, що боялася злякати здобич та викликати підозри Ню Сяолі.

У цьому фрагменті спостерігаємо стародавній фразеологізм 打草惊蛇 *dǎcǎojīngshé* – «злякати, насторожити противника», що дослівно означає «бити по траві – лякати змію».

Колись давно в Аньхої на сході Китаю начальником окружного суду був Ван Лу – дуже жадібний до грошей чоловік, який приймав багато хабарів. Так само корумпованим був і його секретар. Одного разу до Ван Лу звернувся позивач, який звинувачував секретаря у корупції. Ван Лу так злякався, що не знав, як бути з цією справою, адже він вчиняв такі ж самі злочини, що і секретар. Він не виніс вироку, але написав у показаннях: «Хоча ви б'єте по траві, я, як змія, що лежить під травою, теж лякаюсь!»

Саме застарілі слова збагачують мову історичного роману та надають їй експресивного забарв-

лення. Одні архаїзми додають тексту певної урочистості, інші, навпаки, вживаються з іронічною тональністю, для вираження зневаги до окремих персонажів.

Граматичні конструкції архаїзмів дають змогу зануритися в історичну епоху, про яку йде мова. Читач, не зустрічаючи звичні слова й звороти, трохи відривається від реальності та поринає у світ минулого.

Граматично застарілою може бути або вся конструкція, або ж окрема її частина. Найчастіше зустрічаються службові слова, які прийшли з мови веньянь і вирізняються функційною різноманітністю. Вони односкладні, але багатозначні, тому кожного разу виконують іншу функцію у висловленні. Наприклад:

(3) 垂着头, 闭着眼, 似乎打盹的样子。

Chuízhe tóu, bì zhuóyǎn, sìhū dǎdǔn de yàngzi.

Опустивши голову й заплющивши очі, він ніби дрімав.

似乎 *sìhū* – сполучник, що тут означає 'ніби'. Але існує й інше значення – 'здається, що'. Значення схожі, але вони впливають на синтаксичну структуру речення. З'явився цей сполучник за часів правління династії Сун X – XIII ст. н. е. Вперше його використав поет Ян Ваньлі у віршах «后蟹赋». Синонім у розмовній мові – 好像 *hǎoxiàng*. Проте автор роману використовує саме книжний варіант, щоб запобігти стилістичних помилок, а також щоб виразити деяку невпевненість щодо цього твердження.

(4) 毕叶怫然道: «这有何难!»

Bì yè fùrán dào: «Zhè yǒu hé nán!»

Бі Є раптом сказав: «Як це важко!»

何 *hé* – ще один стародавній ієрогліф із великою кількістю значень. Така багатозначність зумовлена лаконічністю мови веньянь. Майже усі ієрогліфи мали більше ніж одне значення. У цьому реченні 何 замінює часто уживане 太 *tài* та використовується у значенні прислівника, який наголошує на ступінь прикметника, – 'дуже' або 'так'.

(5) 至于金大人, 是更加茫然了。

Zhìyú jīn dàrén, shì gèngjiā mángrán le.

Що стосується лорда Джіна, то він був ще більше збентежений.

至于 *zhìyú* має значення 'що стосується, щодо' та використовується задля акцентування уваги на певній темі або надання їй оцінки, коментаря. Перша поява ієрогліфа зафіксована у «Книзі документів» Шу-цзін та у «Поважних писаннях» Шан шу – одній з китайських класичних книг.

(6) 这个文章, 一定是枪替来的, 否则不以此!

Zhège wénzhāng, yīdìng shì qiāng tì lái de, fǒuzé jié bù zhìcǐ!

Цю статтю потрібно замінити на рушницю, інакше вона не буде чистою!

否则 *fǒuzé* – ще один сполучник, що вживається на письмі. Він має значення 'інакше, в іншому ви-

падку'. Синонім – 要不然 *yào bùrán*. Вперше цей сполучник знаходимо у творі про китайського політика Ма Юаня історика Фань Є (III століття н. е.). Автор вживає саме цей сполучник, тому що на відміну від свого синоніма він є більш офіційним та робить більш сильний акцент на тому, що може статися, якщо перша умова не буде виконана.

Важливим стилістичним завданням архаїзмів є створення колориту тієї або іншої епохи за допомогою точної деталізації зображуваної дійсності. Наступні приклади яскраво ілюструють цю функцію архаїзмів.

(7) 父王驾崩的那天早晨。

Fù wáng jià bēng dì nàtiān zǎochén.

Ранок, коли помер мій батько.

驾崩 *jià bēng* – історизм, який означав 'померти, загинути' або 'смерть'. Вживався тільки для позначення смерті імператора. Використання архаїчної лексики у цьому випадку додає мовленню експресії та емоційного впливу.

(8) 一队紫衣兵丁从县衙门里潮水般地涌出来。

Yī duì zǐyī bīngdīng cóng xiàn yámén li cháo shuǐ bān de yǒng chū lái.

Група солдатів у фіолетовому одязі вилілася з повітової установи, начебто водоспад.

衙门 *yá mén* – державна установа у Стародавньому Китаї. Це поняття було властиве тільки Стародавньому Китаю. Тут автор має використати саме це слово для історичної точності. Якщо б він вирішив його не вживати, то йому б довелося описовим способом окреслювати це поняття. Але зробивши так, він би втратив стилістичну забарвленість тексту.

(9) 你穿上帝王的龙袍就成为帝王，这是一种多么可怕的体验。

Nǐ chuān shàng dìwáng de lóng páo jiù chéngwéi dìwáng, zhè shì yī zhǒng duōme kǎpà de tǐyàn.

Який це жахливий досвід – одягнути мантію дракона імператора та стати імператором.

龙袍 *lóng páo* – парадний одяг імператора, який завжди прикрашався візерунками у формі драконів. Китайці вірили, що на одязі потрібно було зобра-

зати дев'ять драконів, оскільки число дев'ять вважалося священним числом. Дуже велику роль мали кольори.

У цьому випадку автор вдається до використання архаїчної лексики у стилістичній функції, щоб з достатнім ступенем достовірності зобразити урочистість вбрання імператора.

(10) 书童用丝绢替我擦拭着手腕。

Shū tóng yòng sī juàn tì wǒ cǎ shì zhuó shǒuwàn.

Слуга витер мені зап'ястя шовком.

书童 *shū tóng* – у давнину так називали неповнолітніх слуг, які служили господарям та допомагали їхнім дітям у навчанні. Це слово є історизмом, адже у сьогоднішніх реаліях такого поняття не існує. Хлопчик, якого описують цим словом, був слугою того пихатого принца. Та найголовніше те, що він був неповнолітнім. Якщо б автор використав звичайне слово, яким позначають усіх слуг імператора, то втратилася б додаткова інформація. А у давні часи принци дуже часто мали неповнолітніх слуг, тому що ці діти працювали безкоштовно. Вони погоджувалися на цю працю тільки тому, що хотіли навчитися читати та мати місце для сну та їжу. У такий спосіб історизм виконує функцію створення історичного фону.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підсумовуючи, зазначимо, що у китайськомовному художньому історичному дискурсі реалізується стилістична функція архаїзмів – посилення зв'язку з епохою, додавання урочистості мові, зображення зневаги або, навпаки, поваги до персонажів твору. Архаїзми як стилістичне явище слугують інструментом в руках письменника для більш точної деталізації певної епохи.

Перспективними напрямками дослідження застарілої лексики є функціонування архаїзмів на прикладі китайських історичних серіалів, прагматичні функції архаїзмів у політичному дискурсі, веньянізми в офіційно-діловому стилі, вживання чен'юїв у публіцистичному стилі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бехта І. А. Концептосфера у динаміці (текст і дискурс у світлі когнітивно-дискурсної парадигми). *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наукових праць*. Київ: КНУ імені Т. Г. Шевченка, 2001. С. 22–26.
2. Бехта І. А. Текст і лінгвістика тексту. *Вісник Львівського університету*. Серія «Міжнародні відносини». Львів, 2000. С. 570–583.
3. Brown, G., Yule, G. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 149 p.
4. 周祖谟. 汉语词汇讲话. 北京, 2006. 50, 51 页
5. 大BKPC. URL: <https://bkrs.info/>.
6. 苏童《我的帝王生涯》. 北京: 北岳文艺出版社, 2001. 149页
7. 刘震云《吃瓜时代的儿女们》. 长江: 长江文艺出版社, 2017. 291 页
8. 曾樸《孽海花》. 辽宁: 辽宁教育出版社, 1992. 151页

Стаття надійшла до редакції 07.02.2023

Стаття рекомендована до друку 31.03.2023

Lydia Pichtovnikova – Doctor of Science (Philology), Professor at the Department of Romance and German Philology, Professor at the Department of Oriental Languages and Intercultural Communication of V. N. Karazin Kharkiv National University; email: lpichtov@gmail.com; ORCID: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=de&authuser=3&; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Lidiya_Pichtownikowa

Maria Kobaliya – Student of V. N. Karazin Kharkiv National University

THE FUNCTIONING OF ARCHAISMS IN CHINESE FICTIONAL DISCOURSE

The article examines the peculiarities of the use of archaisms in the historical works of Chinese writers. In general, obsolete vocabulary is considered, which includes archaisms, historicisms, chen'yus and wenyanism. The understanding of "discourse" and "text" is examined, also the understanding of "fictional discourse" and Chinese fictional historical discourse is clarified. A classification of archaisms was introduced, such groups of archaisms were seen: lexical archaisms, lexical-phonetic archaisms, semantic archaisms. The grammatical constructions and phraseological units "chen'yus" are examined, which also symbolize the stylistic function of the archaic lexical parts and old grammar. The essence of the archaic lexicon and its interpretation in Chinese philology has been clarified. During the analysis of examples from Chinese-language historical works, the functioning of some groups of archaisms was demonstrated, that is, the implementation of the stylistic function of archaisms – strengthening the connection with the era, adding color to the language, evaluative tonality, emotional relation to the characters of the work. Archaisms as a stylistic phenomenon serve as a tool in the hands of the writer for more accurate detailing of a certain era. As a result of the analysis, it was established that archaic vocabulary plays an important role in the creation of fictional works, especially when it is the writing of the historical novels. It is noted that archaisms become such due to the progress of society, over time they pass to the passive vocabulary of the language, and also acquire new functions in certain types of modern discourse. It has been established that archaic vocabulary plays an important role in Chinese fiction, performs significantly important functions in discourse, enriches the figurative assessment of the realities described in the works, and presents a historical era. In the perspective of further research, the need and expediency of studying the role of obsolete words and their pragmatic functions in modern Chinese journalism, political and official-business discourses, as well as in Chinese historical series is indicated.

Key words: *archaism, chen'yu, discourse, fictional, function, historical, historicism, stylistics, text, wenyanism.*

REFERENCES

- Bekhta I. A. (2001). *Konceptosfera u dy`namici (tekst i dy`skurs u svitli kognity`vno-dy`skursnoyi parady`gmy`)* [Conceptosphere in dynamics (text and discourse in the light of the cognitive-discourse paradigm)]. *Linguistic and conceptual pictures of the world: coll. scientific works [Movni i konceptual'ni karty'ny` svitu: zb. naukovy`x pracz']*. Kyiv: Shevchenko national university of Kyiv, pp. 22–26.
- Bekhta I. A. (2000). *Tekst i lingvisty`ka tekstu* [Text and Linguistics of the Text]. *Visny`k L`vivs`kogo universy`tetu. Seriya "Mizhnarodni vidnosy`ny`"* [Bulletin of Lviv University. "International relations" Series]. Lviv, pp. 570–583.
- Brown, G. & Yule, G. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 周祖谟。汉语词汇讲话。北京, 2006. 50, 51 页
- 大БКРС. URL: <https://bkrs.info/>.
- 苏童《我的帝王生涯》。北京: 北岳文艺出版社, 2001. 149页
- 刘震云《吃瓜时代的儿女们》。长江: 长江文艺出版社, 2017. 291 页
- 曾樸《孽海花》。辽宁: 辽宁教育出版社, 1992. 151页

The article was received by the editors 07.02.2023

The article is recommended for printing 31.03.2023